

Список використаних джерел та літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / [Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін.]; наук. кер. А. М. Богущ. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / [наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко]. – [3-ге вид., випр]. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Освіта, 2012. – 392 с.
4. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/newstmp/2010/24_11/5/programa.doc.
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 22.11.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
6. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. [для студ. пед. фак. вищ. навч. закл.] / Олександра Яківна Савченко. – К. : Грамота, 2012. – С. 231–234.

Анотація

И.А.Барбашова

Непрерывность сенсорного развития личности: дошкольное, школьное образование

Установлены общие тенденции в обеспечении перцептивного развития детей и учащихся: сквозной характер реализации задач сенсорного развития от дошкольного образовательного учреждения до старшей школы; наличие четко выраженных направлений совершенствования зрительного, слухового и осязательного восприятия; постепенное расширение объема внешних свойств предметов и явлений, которые являются объектами обследования; использование целенаправленного и опосредованного подходов к формированию чувственной сферы личности.

Ключевые слова: сенсорное развитие; дети дошкольного возраста, младшие школьники, учащиеся среднего и старшего возраста; стандарт образования, учебная программа.

Summary

I.A.Barbashova

The Continuity of Personality's Sensory Development: Pre-School, School Education

The general trends in the provision of perceptual development of children and pupils: cross-cutting nature of the implementation of the tasks of sensory development from pre-school educational institutions to high school are established; the presence of distinct ways to improve the visual, audial and tactile perception; the gradual expansion of the objects and phenomena' external properties that are of survey; the use of targeted and indirect approaches to the formation of sensual sphere of personality.

Keywords: sensory development, preschool children, younger pupils, pupils of middle and older age, standard of education, curriculum.

Дата надходження статті: «12» березня 2013 р.

УДК 821.161,2 : [372.8:005.591.454]:502(045)

О.Ю.БАРТАШУК,

кандидат історичних наук

(м.Хмельницький)

Активізація вивчення етнології засобами української літератури

У статті проаналізовано можливості використання міжпредметних зв'язків при вивченні етнології в системі професійної підготовки філологів-українців. Зосереджено увагу на висвітленні теоретичних та практичних аспектів активізації вивчення окремих тем із етнології України при використанні художніх творів із курсу української літератури. Обґрунтовано важливість міжпредметних зв'язків етнології та української літератури у формуванні як етнокультурної, полікультурної, так і професійної компетентності майбутнього українського філолога.

Ключові слова: етнологія, українська література, міжпредметні зв'язки, професійна, етнокультурна та полікультурна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах ринкової економіки та загострення конкуренції на ринку праці питання становлення соціально активного, високоосвіченого, гармонійно розвиненого та професійно компетентного вчителя стає одним із пріоритетним завдань системи вищої освіти. Загроза «культурної глобалізації» та зростаюча в цьому зв'язку необхідність збереження національної культурної ідентичності виставляють підвищені вимоги до формування етнокультурної та полікультурної компетенції насамперед майбутнього українського філолога.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання компетенції майбутнього вчителя, і зокрема вчителя-філолога, в останні роки активно розглядаються вітчизняними та закордонними вченими в площині як загальної педагогічної компетенції (В.Башева, Г.Голуб, Л.Долговий, В.Кальней, Є.Коган, Н.Лисенко, А.Маркова, Т.Орджі, А.Пінський, Д.Равен, Д.Старк, Д.Стретча, І.Фрумін, К.Хіттон, М.Холстед, О.Хуторський, О.Чуракова та ін.), так і під більш вузьким кутом зору – філологічної компетенції учителів, узагальненим об'єктом діяльності яких у майбутньому визначено мову та літературу (В.Асмус, О.Бугреева, Г.Галкіна, І.Зимня, Н.Китайгородська, Я.Колкер, Б.Лапідус, О.Леонтєв, В.Маранцман, Р.Мільруд, І.Халеева, В.Щоголь та ін.). Зокрема, Г.Галкіна, аналізуючи складові фахової компетенції майбутнього філолога-викладача іноземної мови та літератури, наголошує на необхідності збереження при формуванні його вторинної (іншомовної) мовної особистості первинної мовної особистості, сформованої його національною культурою [1].

Н.Лисенко у структурі професійної компетентності як цілісного багатфакторного і різнорівневого структурованого утворення стрижневим компонентом виділяє аксіологічне визнання особою того, хто вона є на цій Землі, де поруч із високим рівнем професійної підготовленості, навичками й уміннями ефективно взаємодіяти із дітьми, гносеологічною, діяльнісно-творчою, комунікативною та прогностичною основою особистості сучасного фахівця, виділяється його здатність бути неухильним носієм етнокультури і народознавства свого народу, який формувався серед численних народів і попри все зміг зберегти свою самобутність – тобто етнокультурологічну складову компетенції педагога [2].

Цілком очевидно, що серед навчальних предметів, які сприяють формуванню етнокультурної складової компетентності майбутнього вчителя-філолога, одне із пріоритетних місць належить саме етнології.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є визначення можливостей активізація вивчення етнології як одного із провідних предметів у формуванні полікультурної складової фахової компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами української літератури. Об'єктом дослідження стануть можливості міжпредметних зв'язків цих двох предметів у формуванні професійної компетентності майбутнього українського філолога.

Виклад основного матеріалу... Етнологія як навчальна дисципліна в структурі підготовки українського філолога покликана сприяти розширенню та поглибленню знань студентів з історії, культури, побуту українського народу й інших народів, що населяють його територію..., поглибленню вивчення народних традицій, світоглядних уявлень, формуванню поняття про їх історичну динаміку. Опанування багатством і різноманітністю української культури, народних традицій та світоглядних уявлень, знання усної та пісенної народної творчості, міжпоколінних традицій сприятиме студентам у набутті професійно-педагогічних навичок, веде до усвідомлення своєрідності культури народу, виховує почуття поваги до інших народів; сприяє поєднанню у світогляді студентів загальнолюдських цінностей, естетичних ідеалів; розвиває культурознавчу, народознавчу, методичну, педагогічну компетенції майбутнього вчителя української мови та літератури [3, с.2].

Кожна із тринадцяти тем авторської програми з предмета «Етнологія» в системі підготовки українського філолога на II ОКР «бакалавр» у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії [4] має значні можливості для реалізації міжпредметних зв'язків із іншими дисциплінами: культурологією, історією української культури, історією України, фольклористикою, діалектологією, соціологією та ін. Однак найбільш часто при підготовці до лекційних та семінарських занять з етнології використовуються твори зі шкільного курсу української літератури, забезпечуючи ілюстрацію подачі матеріалу та слугуючи засобом активізації творчих здібностей майбутніх філологів.

До прикладу, вже перша тема «Вступ. Предмет та завдання курсу» передбачає визначення творів української літератури одним із найважливіших джерел вивчення етнології і виділяє коло міжпредметних зв'язків цієї дисципліни з іншими соціально-гуманітарними науками.

Готуючись до семінару з теми 2 «Формування етнічної території України», зокрема при розкритті питань «1. Етнічний розвиток доби Давньоруської держави. 2. Етнографічна характеристика території середньовічної України. 3. Українські терени в період національно-визвольної боротьби» студенти визначають, у яких творах із курсу української літератури історичним фоном слугують події окреслених часових рамок. Для активізації даної аналітичної роботи доцільно подати список авторів, чії твори є художньою ілюстрацією до даних питань: Нестор Літописець (Літопис «Повість минулих літ»); невідомий автор, ймовірно один із дружинників князя Ігоря («Слово про похід Ігорів»); І.Котляревський («Енеїда»); Т.Шевченко («Гайдамаки»); П.Куліш («Чорна рада»); Марко Вовчок («Максим Гримич»); І.Франко («Мойсей»); Леся Українка («Бояриня»), М.Вороний («Евшан-зілля»), І.Кочерга («Свіччине весілля») тощо.

При вивченні теми 2 «Формування етнічної території України. Український етнос у часі та просторі» при формуванні поняття «українська діаспора» та визначенні причин кожної із хвиль еміграції доцільно використовувати знання студентів-філологів із тем «Література української діаспори», а використання уривку з новели В.Стефаніка «Камінний хрест» та поезії І.Франка «Лист із Бразилії» допоможе визначити як причини першої «трудової» хвилі еміграції, так і її наслідки для українського етносу.

Чи не найбільше використання міжпредметних зв'язків етнології та української літератури вимагає тема 3. «Історико-етнографічне районування»: студенти-філологи пригадують твори зі шкільного курсу української літератури, у яких при визначенні теми брався до уваги безпосередньо регіональний чи й локально-територіальний аспект. До таких творів, насамперед, відносяться «Чорна рада» П.Куліша, «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського, «Земля» О.Кобилянської, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Камінний хрест» В.Стефаніка, «Дитинство» Ю.Яновського, «Мина Мазайло» М.Куліша, «Зачарована Десна» О.Довженка, «Тронка» та «Собор» О.Гончара та ін. Уривки із зазначених творів, що ілюструватимуть особливості народної філософії українців різних історико-етнографічних регіонів, сприятимуть усвідомленню їх етнокультурної своєрідності та активізуватимуть пошуки її причин: ландшафтно-кліматичні умови, провідні галузі господарювання, характер взаєностосунків та взаємовпливів із сусідніми етносами тощо.

При вивченні теми 5 «Громада та громадський побут. Народне звичаєве право» доречно використовувати уривки з творів українських письменників, які ілюструють різні етапи побутування української міської (містечкової) та сільської громади, акцентують увагу на її структурі, і водночас різночасова тематична приналежність творів допоможе усвідомити зміни у підходах до формування структури громад. До прикладу, в «Енеїді» І.Котляревського на фоні картин життя різних суспільних верств українського народу XVIII ст. яскраво зображені їх побут, звичаї, обрядами, традиції. Звичаї XVII ст. проілюстровані в романі Ліни Костенко «Маруся Чурай».

Свідченням норм народного звичаєвого права по відношенню до дівчат-покриток у традиційному українському суспільстві (поч. XIX ст.) слугує «Катерина» Т.Шевченка; ставлення сільської громади до байстрюків проілюстровано Панасом Мирним у романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні». Цей же твір, як і «Кайдашева сім'я» І.Нечуя-Левицького, «Сто тисяч» та «Хазяїн» І.Карпенка-Карого та ін., сприяє усвідомленню змін у структурі сільської громади у пореформений час: під впливом індивідуалістичних змагань, жадоби до збагачення і прагнення вивищитися над громадою розпадається український патріархальний устрій. При визначенні середньовічної структури української міської цехової громади доцільно використати драму І.Кочерги «Свіччине весілля». Погляди народного звичаєвого права на вирішення проблеми батьків та дітей змальовані у «Кайдашевій сім'ї» на прикладі того, що саме молодшій дитині відходило право на успадкування батьківського майна із одночасним обов'язком по догляду за батьками до їх смерті. Навіть побіжний аналіз вчинків багатьох героїв із названих та інших творів із курсу української літератури сприяє розкриттю багатьох «небажаних» рис національної української вдачі, української ментальності.

Використання кадрів із кінофільмів «Лісова пісня», «Кайдашева сім'я», «Тіні забутих предків», «Тигролови» та ін. сприятиме знайомству із матеріалом теми 6 «Народна архітектура. Типи поселень, традиційні житло та господарські будівлі. Громадські приміщення».

Тема 7 «Традиційні галузі господарства та заняття населення. Промисли та ремесла» вкотре передбачає звернення до тексту «Енеїди», де відтворено характерне для того часу чумакування. Окремі згадки про цей промисел присутні і в повісті «Зачарована Десна» О.Довженка. Доречно також використати уривки із «Кайдашевої сім'ї» з описами ремесла Омелька Кайдаша, що давало йому непогані прибутки та повагу в громаді як до майстровитого господаря. Ця ж повість подає картини «праці за наймом» – характерного явища пореформеної доби, що сприяло, зокрема, й пролетаризації значної частини традиційно аграрного українського суспільства.

При вивченні теми 8 «Народний одяг» доцільно буде, знову ж таки, звернутися до сторінок «Енеїди», де описані елементи національного вбрання українців кінця XVIII – початку XIX століття – жіночого й чоловічого, селянського і панського, буденного та святкового. Зокрема, Венера носить «очіпок грезетовий», а на гулянні у Дідони дівчата танцювали в дробушках, чоботах і свитках, стародавні троянці і латиняни переодягнені в жупани і кобеняки українського козацтва XVIII ст., в каптани й мундири тодішнього чиновництва, у підрясники й рясини «халтурного роду» – духовенства тощо.

Яскраві описи процесу виготовлення різносортового полотна для одягу та його елементів подає «Кайдашева сім'я» разом із усвідомленням того, що одяг традиційно вважався маркером станової та соціальної приналежності власника.

Як свідчить досвід, знайомство із традиційними народними як повсякденними, так і святковими й ритуальними стравами української кухні (тема 9 «Народна кухня, традиції харчування. Посуд») варто розпочати саме із цитування сторінок української класики, зокрема справжньою кулінарійною «енциклопедією» є описані І.Котляревським в «Енеїді» різноманітність і багатство страв української кухні. Стануть в нагоді також згадки в поемі про речі хатнього і господарського вжитку: у Дідони троянці їдять з «полив'яних мисок» і «кленових тарілою» тощо.

При вивченні тем 10 «Світоглядні уявлення. Демонологія» та 11 «Народні знання та уявлення» доречно вкотре звернутися до персонажів драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» та повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків», що сприятиме уведенню студентів у світ праслов'янських язичницько-міфологічних уявлень, ознайомленню із демонологічним пантеоном «добрих» і «злих» духів, розумінню поняття «двоевір'я». Приклади магічних дій Юри й Палагни із повісті М.Коцюбинського ілюструватимуть любовну (родинна, сімейна) та господарську магію й мантику, розкриють символічне навантаження першоелементів світу (земля, вода, вогонь), ознайомлять із роллю порогу, вікна, воріт у віруваннях українців тощо. При формуванні розуміння народної символіки доцільно звернутися до її пояснення через символіку назви новели Г.Тютюнника «Три зозулі з поклоном».

Широке відображення народні звичаї, повір'я, народне мистецтво українців знайшли у поемі «Енеїда». Картини вечорниць, похорону, поминок, ворожіння за своєю точністю наближаються до етнографічних записів. Особливо часто звертається І.Котляревський до відтворення обрядів заклинання, лікування й чаклування, якими користувалися ворожки та знахарі. Венера скаржиться Нептунові, що пожежею на флоті Еней був так наляканий, що «насилу баби одшептали». Невтес радить Енеєві «заплювати горе». Поема подає відомості про давні ігри: «у свиню», «у Панаса», «у ворона», про танці та пісні до них: «горлиця», «журавель» тощо. При вивченні традицій народної ветеринарії та медицини доречно зачитати приклади «шертань» баби Палажки над хворим Омельком Кайдашем, картини вірування юних Івана та Марічки в «Тіні забутих предків», у допоміжну силу коріння тощо.

При вивченні теми 12 «Сім'я та родинна обрядовість» для усвідомлення чинників та наслідків спрощення структури родинної обрядовості, зокрема трьохчастинної весільної драми, доцільно для порівняння зачитувати різночасові їх описи, подані в творах українських класиків: Г.Квітка-Основ'яненко «Маруся», Т.Шевченко «Назар Стодоля», І.Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я», Григорій Тютюнник «Оддавали Катрю», Я.Стельмах «Провінціалки» та ін. Зокрема, у позасюжетних елементах повісті Г.Квітки-Основ'яненка «Маруся» із етнографічною достовірністю подаються описи традиційного українського сватання: усталений текст, символічні дії, емоційні пісні та примовки. Яскраво вималюваним є також обряд сватання в п'єсі Т.Шевченка «Назар Стодоля», як і процес вибору пари. Причини еволюції та наслідки етнокультурної динаміка весільної обрядовості українців доцільно і ефективно розглядати із залученням новели Г.Тютюнника «Оддавали Катрю».

Яскравою ілюстрацією для розкриття питання з даної теми про становище жінки в традиційному українському суспільстві може слугувати порівняльний аналіз двох жіночих образів: українки Оксани та Аннушки, яка виросла і виховалася на традиціях Московії (за драмою Лесі Українки «Бояриня»).

При знайомстві з темою 13 «Народний календар українців» може бути використаний матеріал із творів І.Нечуя-Левицького («Кайдашева сім'я»), М.Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Ю.Яновського («Дитинство»), О.Довженка («Зачарована Десна») та ін., аналіз яких водночас допоможе визначити історичну динаміку календарних традицій у порівнянні з їх сучасним станом.

Висновки... Значна частина творів української літератури насичені фольклорними елементами та виписаним з великою достовірністю і значною деталізацією етнографічним тлом і тому можуть слугувати яскравими ілюстраціями до розкриття тем із курсу «Етнологія» в системі підготовки українських філологів. Уміле використання етнографічного матеріалу літературних творів, з одного боку, активізуватиме подачу вивчення тем з етнології, а з іншого – сприятиме одночасному вирішенню кількох завдань у сфері становлення професійної компетенції майбутнього філолога: умінь інтерпретувати прочитане або почуте згідно широкого або вузького контексту; виявляти зв'язок між фактами, подіями, поняттями; удосконалювати знання вітчизняної історії та культури, країнознавчі знання; володіти вміннями знаходити інформацію з історії і культури України та інших країн – тобто сприятиме розвитку етно- та ширше – полікультурної компетентності майбутнього філолога. Отож у цілому використання міжпредметних зв'язків при викладанні етнології засобами літератури сприятиме «...за умови логічних зв'язків запам'ятовуванню навчального матеріалу у великому обсязі та більш міцно, і дозволить за менший час досягти більших результатів» [5, с.316].

Перспективами подальших досліджень може стати визначення можливостей міжпредметних зв'язків етнології з іншими предметами в системі підготовки українських філологів на II ОКР «бакалавр» у ХГПА з метою формування їх професійної компетентності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галкіна Г. Компетентність майбутнього вчителя-філолога в сучасній освітній системі : [Електронний ресурс] / Г. Галкіна. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/523>. – Назва з екрана.
2. Етнокультурна компетентність сучасного педагога: психолого-педагогічний аспект / Н. В. Лисенко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – Вип. 2. – С. 100–106.
3. Барташук О. Ю. Етнологія : програма нормативної навчальної дисципліни підготовки бакалаврів напряму 0203 «гуманітарні науки», спеціальності 6.020303 «Філологія. Українська мова та література» / О. Ю. Барташук. – Хмельницький, 2012. – 9 с.
4. Барташук О. Ю. Названа праця...
5. Педагогика: Большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Минск : Совр. слово, 2005. – 720 с.

Анотація

А.Ю.Барташук

Активизация изучения этнологии средствами украинской литературы

В статье проанализированы возможности использования междисциплинарных связей при изучении этнологии в системе профессиональной подготовки украинских филологов. В частности внимание акцентировано на освещении теоретических и практических аспектов активизации изучения отдельных тем из этнологии Украины при использовании художественных произведений из курса украинской литературы. Обоснована важность междисциплинарных связей этнологии и украинской литературы для формирования как этнокультурной, так и профессиональной компетентности будущего украинского филолога.

Ключевые слова: этнология, украинская литература, междисциплинарные связи, профессиональная, этнокультурная и поликультурная компетентность.

Summary

O.Yu.Bartashuk

Activation of Learning Ethnology by Facilities of Ukrainian Literature

The possibilities of the use of intersubject connections at the studying of ethnology in the system of professional preparation of philologists-Ukrainians are analysed in the article. In particular, the attention is concentrated on illumination of theoretical and practical aspects of activation of studying of separate themes from the ethnology of Ukraine at the use of artistic compositions from the course of Ukrainian literature. The importance of intersubject connections of ethnology and Ukrainian literature in forming ethnocultural, policultural and professional competence of personality of the future Ukrainian philologist is grounded.

Key words: ethnology, Ukrainian literature, intersubject connections, professional, ethnocultural and policultural competence.

Дата надходження статті: «27» лютого 2013 р.

УДК 37.018.11:371.47

А.Р.БЕКІРОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Сімферополь, АР Крим)

Сімейне виховання особистості у педагогічній спадщині А.С.Макаренка

Відповідно до теми статті автор зосереджується на розгляді проблем сімейного виховання. На основі аналізу педагогічної спадщини А.С. Макаренка у статті розкриваються сутність та зміст, складові сімейного виховання особистості дитини у контексті педагогічної спадщини А.С.Макаренка. Розглянуто провідні ідеї концепції сімейного виховання А.С.Макаренка на тлі сучасних освітньо-виховних процесів. Охарактеризовано виховний потенціал сім'ї та можливості їх використання в виховному просторі загальноосвітньої школи. На основі аналізу поглядів А.С.Макаренка про сімейне виховання розроблена тематика зборів для батьків для використання в системі виховної роботи школи та з метою підвищення педагогічної культури батьків, також запропоновані рекомендації для батьків стосовно виховання дітей у родині.

Ключові слова: А.С.Макаренко, виховання, сім'я, сімейне виховання, методи виховання, співпраця сім'ї та школи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування особистості – процес багатofакторний, що в родині посідає найважливіше місце. Сучасне суспільство зазнає наслідки кризи ціннісностей, внаслідок чого в сім'ї відбуваються істотні зміни, що зумовлюють загальні